

Udžbenici *Principia juris publici* Konstantina Farkaša i *Predznanya pravicz Imbriha Domina* u svjetlu isprepletenih povijesti¹

Udžbenička literatura nastala u prvim desetljećima 19. stoljeća na Pravnom fakultetu Kraljevske akademije znanosti u Zagrebu odražavala je intelektualne utjecaje koji su oblikovali radove njezinih autora. Ovim radom istražiti će se udžbenici *Principia juris publici regni Hungariae* Konstantina Farkaša i *Predznanya pravicz szamoszvojneh vugerzkeh* Imbriha Domina kako bi se ukazalo na njihov položaj u širem akademskom kontekstu Habsburške Monarhije. Pritom će se izraditi i oblikovati istraživački model koji uključuje upotrebu računalnih alata u svrhu kvantitativne analize znanstvenih bilježaka u ovim djelima. Čitanje „iz daljine“, koje proizlazi iz interpretacije rezultata digitalne analize, predstavljat će inovativan model kojim će se dobiti uvid u pravne autore i njihove radove koji su najviše utjecali na predmetne udžbenike.

Nastanak udžbenika Principia juris publici regni Hungariae i Predznanya pravicz szamoszvojneh vugerzkeh: isprepletenost intelektualnih utjecaja

Kraljevska akademija znanosti u Zagrebu je od 1776. do 1850. bila najviša obrazovna ustanova u hrvatskim zemljama u čijem su okviru djelovali Filozofski, Teološki (do 1784.) i Pravni fakultet.² Od terezijanskih reformi 18. stoljeća osnovna funkcija pravnih fakulteta bila je obrazovanje budućih državnih službenika u javnoj upravi i pravosuđu koji će moći provoditi modernizacijske reforme. U prvim desetljećima 19. stoljeća pravno obrazovanje na zagrebačkoj Akademiji obilježila je generacija pravnika koji su u skladu s rastućim potrebama studenata

¹ Rad je nastao u sklopu projekta „Europski korijeni moderne Hrvatske: transfer ideja na političkom i kulturnom polju u 18. i 19. stoljeću – EuKor“ (HRZZ, IP-2018-01-2539).

² Hrvatska historiografija dosad je uglavnom proučavala osnivanje i institucionalne karakteristike Kraljevske akademije. Vidi: KLAJČ 1925: 1-54; BAYER 1969: 221-235; ŠIDAK: 1969: 49-55; DOBRONIĆ 2004: 89-136.

za udžbeničkom literaturom započeli s izdavanjem vlastitih djela propedeutičkog karaktera. U prvom redu radi se o profesoru domovinskog prava i povijesti ugarskog prava Imbrihu Dominu Petruševčkom (1776-1848)³ te Konstantinu Farkašu (1775-1822),⁴ profesoru prirodnog, općeg javnog i međunarodnog prava. Iako ponovljenom uredbom *Ratio educationis totiusque rei literariae*⁵ iz 1806. o ustroju školstva u ugarskom dijelu Monarhije profesori ugarskih kraljevskih akademija – među njima i onih u Zagrebu – nisu imali obvezu pisati i objavljivati vlastite udžbenike, obojica profesora svojim su djelima pridonijela razvoju pravne terminologije i približavanju znanstvenih spoznaja onodobne pravne znanosti polaznicima zagrebačke Akademije.

Dva udžbenika koja će biti u fokusu ovog rada na više razina odražavaju karakter pravnog studija u Zagrebu i sadržaj pravnog znanja koje su prenosili njihovi autori. Usprkos tome, oni do sada nisu pomnije istraživani. Djelo *Principia juris publici regni hungariae*⁶ Konstantina Farkaša izdano je 1818, pisano je latinskim jezikom i možemo ga okarakterizirati kao autorovu adaptaciju znanja iz područja ugarskog javnog prava za potrebe nastave na Akademiji u Zagrebu. Kao profesoru prirodnog, općeg javnog i međunarodnog prava, Farkašu je izdavanje ovog djela predstavljalo neophodnu dopunu vlastitih predavanja. Budući da je udžbenik jednog od najistaknutijih austrijskih prosvjetiteljskih pravnika, Karla Antona von Martinija, *De lege naturali positiones*, i dalje bio jedini propisan udžbenik na predmetnoj katedri prema *Ratio educationis* iz 1777,⁷ a ugarski pravници, među kojima je bio i Pavao Antun Marković, Farkašev prethodnik na zagrebačkoj Katedri, već polovinu stoljeća prilagođavali su materiju ugarskim prilikama,⁸ ovaj udžbenik omogućio je zagrebačkim studentima pristup modernijem shvaćanju javnog prava s naglaskom na posebnosti ugarskog javnog prava.

Imbrih Domin je kao jedan od najproduktivnijih autora među profesorima Akademije u Zagrebu napisao na kajkavskom dijalektu tri važna djela iz područja ugarskog privatnog prava i njegova povijesnog razvoja. Kao ni Farkaš, Domin nije raspolagao primjerenim propedeutičkim pomagalicama, niti je za njegovo pod-

³ PAVIĆ 1996: 89-96.

⁴ Isto: 97-99.

⁵ *Ratio educationis* 1806, Pars II, Sectio I, Caput IV, 167; Pars II, Sectio II, Caput III, 201. Ovdje citirana uredba predstavlja dopunu istoimenoj uredbi iz 1777. U ovom radu referirat će se na oba izdanja uredbe *Ratio educationis publicae totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas*. Iako su se odredbe iz 1806. odnosile na razdoblje u kojem su djelovali K. Farkaš i I. Domin, one su se u praksi teže provodile i nisu u potpunosti zamijenile odredbe iz 1777. Vidi: SZILÁRD TAR 2017: 222; DOBRONIĆ 2004: 114.

⁶ *Principia* 1818.

⁷ *Ratio educationis* 1777, Pars II, Sectio IV, Caput IV, 334.

⁸ SZABADFALVI 2010: 341.

ručje interesa u *Ratio educationis* postojao službeno propisan udžbenik.⁹ U ovom radu analizirat će se njegov prvi udžbenik *Predznanya pravicz szamoszvojneh vugarzkeh*,¹⁰ objavljen također 1818. To je seminalno djelo ne samo najranija adaptacija materije iz privatnog ugarskog prava za potrebe slušača na zagrebačkoj Akademiji već i originalan pokušaj stvaranja suvremene pravne terminologije na hrvatskom jeziku. Osim što je pridonio prilagodbi hrvatskih izraza suvremenoj pravnoj disciplini, Domin je uspostavio i hijerarhiju pravnih izvora relevantnih za ugarsko javno i privatno pravo te postavio okvire za izučavanje diplomatike, sfragistike i drugih pomoćnih znanosti. U stručnoj literaturi primijećeno je kako se Domin mogao koristiti sadržajnim predloškom za vlastiti udžbenik, pri čemu se kao najočitiiji primjer spominje knjiga pravnika i rektora Sveučilišta u Pešti, Emerika Kelemena, *Institutiones juris privati Hungarici* iz 1814.¹¹ Ipak, Kelemenovo djelo predstavlja mnogo opsežniji pravni priručnik, namijenjen nastavi na Sveučilištu u Pešti. *Institutiones* započinje sadržajem kojim se detaljno prikazuje pravna i politička povijest Ugarske od ranog srednjeg vijeka,¹² dok Domin u svojem udžbeniku *Predznanya* to područje uglavnom izostavlja. Također, iako oba djela pripremaju polaznike pravnih studija za ovladavanje pomoćnim pravnim disciplinama, poput diplomatike i sfragistike, ta materija u ovim dvama udžbenicima nije raspoređena po analognim poglavljima i cjelinama pa bi se moglo zaključiti da su Dominovi uzori pri pisanju udžbenika ipak mogli biti raznovrsni.

Pitanja koja proizlaze iz prikazanih okolnosti nastanka ovih djela nadilaze njihov lokalni karakter i mogla bi ukazivati na kompleksnu sliku intelektualne razmjene koja se odražavala u predmetnoj udžbeničkoj literaturi. Istaknuti povjesničari koji se bave intelektualnom historijom uglavnom kao polazište uzimaju transnacionalni karakter razmjene znanja i ideja te naglašavaju međuovisnost i isprepletenost povijesnih fenomena, što podrazumijeva i ublažavanje dihotomije uloge centra i periferije.¹³ Kontekst nastanka udžbenika na Pravnom fakultetu zagrebačke Akademije ne može se zadovoljavajuće objasniti ako se njihove autore okarakterizira samo kao recipijente pravnog znanja koji neznatno mijenjaju predloške iz bečkog ili peštanskog akademskog središta i čija uloga ostaje marginalna i lokalnog karaktera. Sama upotreba udžbenika *Preznanya* i *Principia* od strane zagrebačkih studenata za vrijeme studija na Akademiji upućuje na to da su studenti nastavkom studija usvojeno znanje prenijeli na Sveučilište u Pešti. Kako su studenti kraljevskih akademija doktorsku titulu prava mogli dobiti tek nastavkom obrazovanja na nekom od sveučilišta u Monarhiji, može se pretpostaviti da su oba

⁹ Vidi: *Ratio* 1777: 334-337 i *Ratio* 1806: 94-95.

¹⁰ *Predznanya* 1818.

¹¹ Na ovo upozoravaju: STIPKOVIĆ 1975: 74-75 i ČEPULO 2007: 107.

¹² Posebno vidi: *Institutiones*: 4-59.

¹³ KOCKA 2003: 41; PERNAU 2012: 3-4; BAUCK I MAIER 2015: 1.

udžbenika bila dostupna i peštanskim studentima prava.¹⁴ U zbirci znanstvenih publikacija objavljenih u Ugarskoj iz 1818. njih navode i György Fejér i László Vass¹⁵ te je moguće da je iz njih znanje usvajao i veći broj studenata, a ne samo polaznici Pravnog fakulteta u Zagrebu.

Farkaš i Domin i sami su stekli titule doktora prava na Sveučilištu u Pešti. Doktorske teze Farkaš je obranio 1798., a Domin tri godine kasnije. Budući da se na katedrama Pravnog fakulteta u Pešti za vrijeme njihova obrazovanja nije promijenio niti jedan profesor, obojici su, između ostalih, predavali: Antal Demjén (prirodno, opće javno i međunarodno pravo prema Martinijevu udžbeniku), Emerik Kelemen (enciklopediju prava i ugarsko pravo), kao i dvojica nekadašnjih profesora zagrebačke Akademije – Pavao Antun Marković (predavao kanonsko pravo prema Josefu Pehemu) i Adalbert Barić (predavao statistiku prema Gottfriedu Achenwallu).¹⁶ Zanimljivo je utvrditi u kojoj se mjeri nastavna materija koju su Domin i Farkaš trebali usvojiti na sveučilišnom studiju razlikuje od sadržaja njihovih autorskih udžbenika. Naime, u Farkaševu djelu *Principia* odražavaju se neki aspekti učenja prirodnog i javnog prava prema Martinijevoj doktrini, ali prema obliku i sadržaju sâm udžbenik nema izravan uzor u nekom od Martinijevih udžbenika. Također, već spomenuti isključivi utjecaj Emerika Kelemena na Dominovo djelo postaje upitan kada sagledamo materiju koju je Kelemen predavao peštanskim studentima. Kako predavanja iz enciklopedije prava i ugarskog prava nisu bila predviđena kurikulumom na kraljevskim akademijama, Dominov udžbenik za potrebe studenata zagrebačke Akademije nije mogao strogo pratiti Kelemenov model, niti ga je pratio.

Upravo iz razloga što je pravno znanje uredbama *Ratio educationis* bilo organizirano prema zasebnim kurikulumima Sveučilišta u Budimu (kasnije Pešti) i kraljevskih akademija znanosti koji su pravnu materiju organizirali u različite cjeline, treba uzeti u obzir da se unutar visokoškolskog sustava Habsburške Monarhije isprepletalo više diskurzivnih pristupa prema pravnoj materiji.¹⁷ Institucionalni okvir stavljao je pravnu materiju u različite niše ovisno o stupnju visoke škole pa je tako poticao stvaranje nove udžbeničke literature na zagrebačkoj Akademiji koja je oblikom bolje odgovarala potrebama njezinih studenata. S obzirom na to da su *Predznanya* i *Principia* nastali upravo na tim temeljima, pri usporedbi s

¹⁴ Iako je moguće da su oba udžbenika naknadno donesena u Nacionalnu knjižnicu Széchény u Budimpešti, pretpostavku temeljim na tome da je peštanska akvizicija Dominovih i Farkaševih radova provedena u prvoj polovini 19. stoljeća, što će se daljnjim istraživanjem provjeriti.

¹⁵ *Tudományos Gyűjtemény* 1818: 127.

¹⁶ Podaci o tadašnjem kurikulumu Sveučilišta u Pešti u osnovnom su obliku dostupni na stranici Sveučilišne knjižnice u Budimpešti: <https://konyvtar.elte.hu/en/old-curricula-and-schedules-1785-1885> (posjet 26. 8. 2020).

¹⁷ Posebno o diskurzivnom isprepletanju i implikacijama za komparativni pristup vidi: BURSON 2013: 3-6.

udžbenicima peštanskih ili bečkih pravnika treba voditi računa o tome da je riječ o udžbenicima za različite tipove visokih škola. Različite okolnosti nastanka pravnih udžbenika za kraljevske akademije znanosti i sveučilišta u kontekstu različite svrhe tih ustanova upućuju na potrebu stvaranja određenog istraživačkog modela za njihovu sadržajnu usporedbu.

*Čitanje „iz daljine“ na primjeru znanstvenih referenci u udžbenicima
Predznanya i Principia*

Budući da pitanje o karakteru i modifikacijama pravnog znanja koje su Farkaš i Domin unijeli u svoje udžbenike i dalje ostaje neodgovoreno, u ovom će se radu adaptirati istraživački model koji razvija Frederik Elwert i koji sugerira dvostruki pristup čitanju izvorne građe, posebno iz polja znanstvene produkcije. Pritom se tradicionalno dubinsko i kritičko čitanje izvora označava kao „pomno“ čitanje (*close reading*), dok se digitalna obrada teksta s pomoću računalnih alata kojima se ustanovljuju raznovrsne karakteristike teksta – primjerice, učestalost riječi na temelju kvantitativne analize, morfološka obilježja teksta ili bibliometrijska analiza – označava kao čitanje „iz daljine“ (*distant reading*).¹⁸ Ovakav dvojni model čitanja izvornog teksta ne podrazumijeva radikalno odvajanje dvaju pristupa, već u čitanju „iz daljine“ vidi dopunu i svojevrsan mehanizam provjere dojmova, iskustava i znanja stečenih „pomnim“ čitanjem.

Ovakav historiografski pristup koji se koristi rezultatima digitalne obrade teksta u svrhu analize velike količine podataka omogućuje interpretaciju navedenih podataka i stjecanje uvida u važnost pojedinih tema u periodičnoj znanstvenoj literaturi. Takav je istraživački model primijenila njemačka intelektualna povjesničarka Anne Purschwitz, pri čemu je na temelju kvantitativne analize periodike njemačkoga grada Hallea u razdoblju prosvjetiteljstva došla do spoznaja o dominantnim znanstvenim granama, prominentnim autorima, središnjim temama znanstvenih rasprava i nakladničkoj aktivnosti u toj akademski razvijenoj sredini.¹⁹

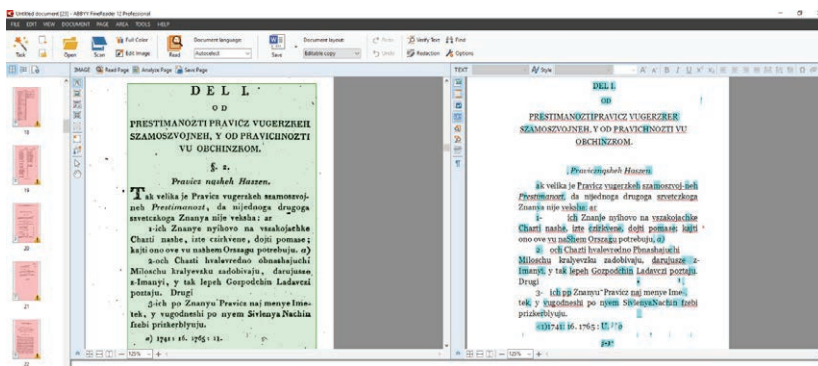
Sličan će se metodološki pristup koristiti u ovome radu te, iako u nešto skromnijem obliku, u pogledu računalnih alata, a u drugom će se dijelu rada ukazati na potencijale digitalne obrade izvorne građe. Pritom će se znanstvene reference koje Farkaš i Domin navode u svojim udžbenicima analizirati metodom čitanja „iz daljine“ i podvrgnuti kvantitativnoj analizi pojmova, čime će se ustanoviti koji su pravnici i koja pravna djela najvećim dijelom utjecali na pisanje *Principia* i *Predznanya*.

Prikaz procesa digitalizacije teksta s pomoću računalnih alata i obrade podataka tekstualnog zapisa zajednička je odrednica radova F. Elwerta i A. Purschwitz te će

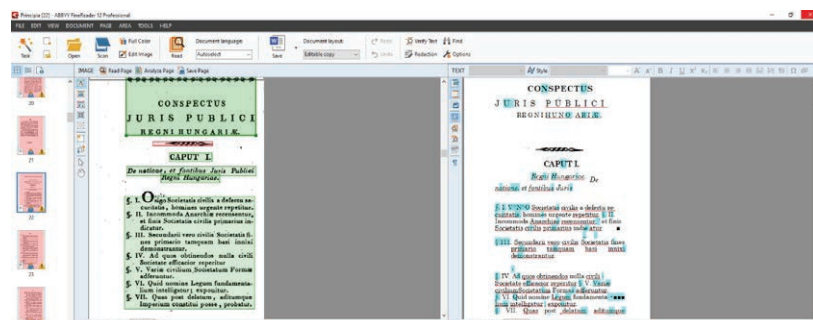
¹⁸ ELWERT 2013: 1-2.

¹⁹ PURSCHWITZ 2018: 126-131.

se tako pristupiti i ovom radu. U svrhu digitalizacije teksta u posljednje se vrijeme učestalo koristi programska sastavnica OCR ili optičko prepoznavanje znakova (*optical character recognition*), koja je sastavni dio programa *Abby FineReader* koji se koristi za potrebe ovog rada.²⁰ OCR sastavnica omogućila je ubrzanu pretvorbu udžbenika *Predznanya* i *Principia* iz slikovnih PDF dokumenata u digitalni tekstualni zapis, što bi inače iziskivalo dugotrajnu transkripciju. Ipak, ova verzija programa imala je poteškoća s točnom transkripcijom pojedinih znakova pa su se ispravci dobivenog digitalnog zapisa morali napraviti računom. Kako je otprilike 10% znakova tekstualnog zapisa ostalo neprepoznato, u sljedećim prilogima nalaze se prikazi nekorigiranih OCR zapisa²¹ dobivenih korištenjem navedenom inačicom *Abby FineReader*. S lijeve je strane vidljiv originalan PDF dokument, a s desne njegova pretvorba u digitalni tekst, pri čemu su bojom označeni znakovi koje program nije prepoznao (Sl. 1 i 2).

Sl. 1. Naslovna stranica prvog dijela Dominova udžbenika *Predznanya* u programu *Abby FineReader*

Sl. 2. Naslovna stranica prvog dijela Farkaševa udžbenik *Principia* u programu *Abby FineReader*

²⁰ U radu koristila se verzija *Abby FineReader Professional* 2014.05.12.0.

²¹ RESCH I KAMPKASPAR 2019: 53-54.

Nakon uređivanja digitalnog zapisa udžbenika, bilo je potrebno odabrati tekstualne zapise znanstvenih bilježaka unutar udžbenika koji su predstavljali korpus od ukupno 3105 riječi. Svrha primjene digitalnog modela kojim se provela analiza dominantnih pojmova u Farkaševim i Dominovim znanstvenim bilješkama bila je steći uvid u citirana pravna djela, vrijedeće pravne akte i ostale izvore relevantne za njihove udžbenike. Kako bi se utvrdila citiranost pojedinih pravnika i njihovih djela, bilješke su odvojene u dvije skupine, pri čemu se jedna sastojala od pozivanja na pravne akte, a druga na reference na suvremene pravne stručnjake.

Inicijalna analiza sadržaja referenci na pravne stručnjake i njihova djela provedena je u alatu *Text Analyzer*²² koji omogućava pregled učestalosti pojedinih riječi i fraza. U udžbeniku *Principia* ustanovljeno je da od svega 22 reference na suvremene pravne autore, njih deset upućuje na Karla Antona von Martinija, od kojih čak devet na njegov udžbenik *Positiones de jure civitatis in usum auditorii Vindobonensis*. Treba uočiti kako je za Farkaša pravni autoritet očito bio i Pavao Antun Marković koji je i sâm vodio Katedru za prirodno, opće javno i međunarodno pravo na Akademiji u Zagrebu. Njegovo djelo *Principia juris ecclesiastici regni Hungariae* iz 1786. citirano je dva puta. Osim Markovića, od profesora zagrebačke Akademije Farkaš jedan put navodi i Josipa Petrovića koji je vodio Katedru za domovinsko pravo od 1777. do 1778. te njegovo djelo *Introductio in ius publicum regni Hungariae*, tiskano u Beču 1790.²³ (Sl. 3).

Some top phrases containing 3 words (without punctuation marks)	Occurrences
de jure civitatis	9
martini de jure	9
reva monarch et	2
matth ant markovich	2
monarch et s	2
petri de reva	2
s corona regni	2
corona regni hung	2
ant markovich princ	2
de reva monarch	2
regni hung centur	2
et s corona	2

Some top phrases containing 2 words (without punctuation marks)	Occurrences
jure civitatis	9
martini de	9
de jure	9
regni hung	4
hung centur	2
et s	2
corona regni	2
monarch et	2
s corona	2
markovich princ	2
petri de	2
reva monarch	2
ant markovich	2
de reva	2
matth ant	2
juris ecc	2

Slika 3. Prikaz dijela analize bilježaka u *Principia* u alatu *Text Analyzer*

²² U radu koristio se mrežno dostupan alat *Text Analyzer*: <https://www.online-utility.org/text/analyzer.jsp> (posjet 21. 8. 2020).

²³ MARŠAVELSKI 2014: 747.

Istim alatom analizirane su bilješke u knjizi *Predznanya* Imbriha Domina koji je suvremene pravne autore citirao mnogo učestalije od Farkaša. Od 122 reference na pravne priručnike i udžbenike, tako je 30 puta citirao glavnog knjižničara Sveučilišta u Budimu, isusovca Györgyja Prayja, i njegovo djelo *Syntagma historicum de sigillis regum, et reginarum Hungariae pluribusque aliis* o pečatima i pečatoslovlju Ugarske, izdano u Budimu 1805. Drugi najučestaliji pravnik na kojeg se Domin referira jest Austrijanac Martin von Schwartner, povjesničar, pravnik i profesor diplomatike na Sveučilištu u Pešti, čije je djelo *Introductio in rem diplomaticam* iz 1802. navedeno 17 puta. Treba napomenuti i kako je djelo *Institutiones juris privati hungarici* Emerika Kelemena u bilješkama *Predznanya* citirano osam puta, što ukazuje na važnu ulogu tog profesora u nastanku ovog udžbenika. Sâm Domin se vjerojatno našao na nepoznatom terenu kada je krenuo sastavljati svoj udžbenik, ne samo iz razloga što je za jezik odabrao hrvatski (kajkavski) nego i zbog toga što u bibliografiju nije uvrstio niti jedan rad nekog hrvatskog pravника, osim vlastite knjige *Dogodopisz Pravicz Szamoszvojneh Vugerzkeh*, na koju se referira pet puta (Sl. 4). Zanimljivo je da se upravo to djelo pojavljuje kao referenca u udžbeniku s obzirom na to da je izdano 1819, godinu nakon *Predznanya*, kao i da ga je Domin citirao kao kredibilan izvor.

Unfiltered word count:

Order	Unfiltered word count	Occurrences	Percentage
1.	pray	30	14.0845
2.	schwartner	17	7.9812
3.	kelemen	8	3.7559
4.	hung	6	2.8169
5.	jur	6	2.8169
6.	de	5	2.3474
7.	dogodopisz	5	2.3474
8.	kubinyi	5	2.3474
9.	martini	4	1.8779
10.	walaszky	4	1.8779
11.	predznanya	4	1.8779
12.	jony	4	1.8779

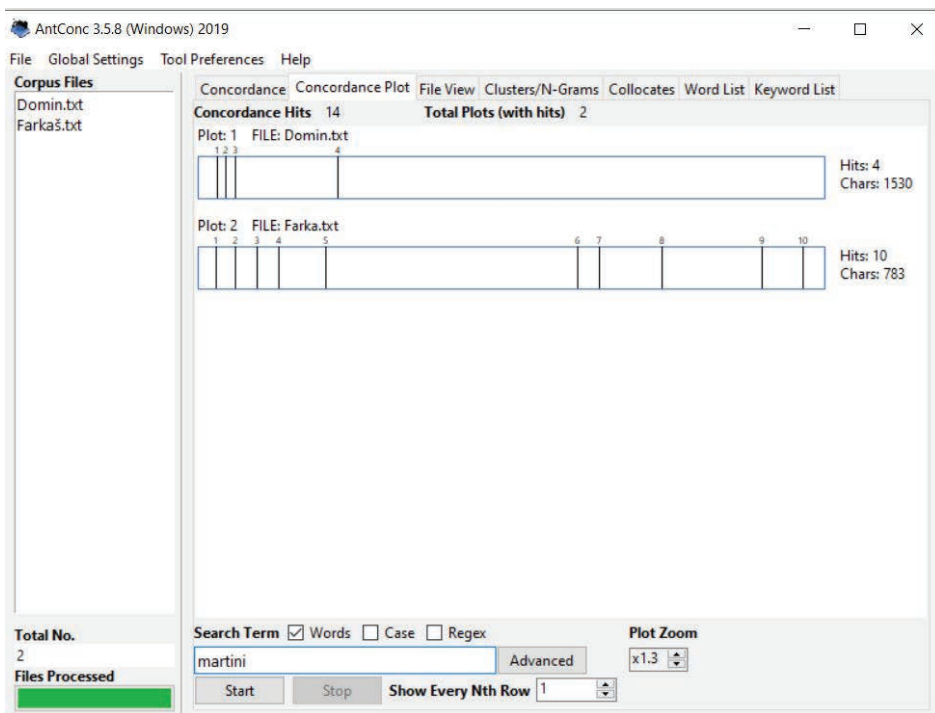
Sl. 4. Prikaz dijela analize bilježaka u *Predznanya* u alatu *Text Analyzer*

Pored analize učestalosti udžbeničkih referenci na pojedine autore i njihova djela s pomoću alata *Text Analyzer*, na istaknutim primjerima prikazat će se daljnja mogućnost kontekstualiziranja pravnih djela kojima su se Farkaš i Domin koristili pri pisanju svojih djela. Program *AntConc*²⁴ nudi jednostavnu metodu kolokacije

²⁴ U radu koristila se verzija *AntConc* 3.5.8 (Windows) 2019. Program je moguće preuzeti na: <https://www.laurenceanthony.net/software/antconcl/> (posjet 19. 8.2020).

jezičnih cjelina, odnosno prikazuje svaku riječ u svojem neposrednom kontekstu. Svrha ovakve analize odabranog teksta jest ustanoviti pojavnost određenih referenci unutar udžbeničke cjeline i locirati ih u odnosu na druge reference.

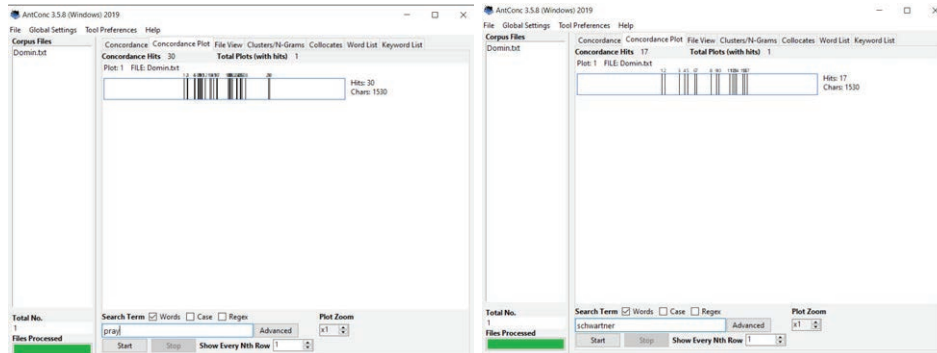
Najzastupljenija referenca u *Principia* jest Martinijevo djelo *Positiones de jure civitatis*, koje se kao takvo pokazuje relevantnim za Farkašev udžbenik. Kako je vidljivo iz Sl. 5, Farkaš ga relativno ravnomjerno citira u čitavom udžbeniku pa možemo zaključiti da je ono svojim sadržajem odgovaralo pravnoj materiji na koju se autor koncentrirao te je pružalo čvrsto uporište u razradi *Principia*. S druge strane, Martinijeve radove u djelu *Predznanya* susrećemo samo u uvodnim dijelovima (Sl. 5), što nas upućuje na zaključak da je Domin u granama prirodnog i javnog prava, za koje je Martini u pravnim krugovima Monarhije još uvijek predstavljao nepobitan autoritet, vidio inicijalni temelj za svoju knjigu i uvod u granu privatnog ugarskog prava.

Sl. 5. Prikaz rada u AntConcu. Gornji grafikon pokazuje učestalost referiranja na Martinijeve djela u Dominovu *Predznanyu*, a donji u Farkaševu udžbeniku *Principia*.

Provjera zastupljenosti pravnih autora u pojedinim dijelovima teksta još je jedan oblik čitanja „iz daljine“ znanstvenih bilježaka u ovim djelima. Kako je Farkaševo djelo skromnim brojem referenci na suvremene pravnike manje pogodno za sljedeći korak analize, koristit će se Dominov udžbenik kako bi se dobio uvid u rasprostranjenost citiranja autora u zasebnim cjelinama teksta. Kao najzastupljeniji

autor ranije je spomenut György Pray, kojeg po broju navođenja prati Martin von Schwartner. Pojavnost njihovih djela u tekstu *Predznanya* uvelike se podudara (Sl. 6 i 7), što nam govori o Dominovoj percepciji disciplina sfragistike i diplomatike kao vrlo bliskih.

Sl. 6. i 7. Prikaz rada u AntConcu. Grafikoni pokazuju podudarnost referenci na Györgyja Praya (lijevo) i Martina von Schwartnera (desno).

Ipak, treba upozoriti na oblik digitalnog teksta koji se koristio za ovu analizu. Budući da su znanstvene bilješke odvojene od ostatka Dominova teksta, iz priloženih rezultata analize u *AntConcu* ne treba zaključivati o rasprostranjenosti referenci u samome tekstu udžbenika, već isključivo unutar fonda ekstrahiranih bilježaka. Iako na prvi pogled djeluje kao ograničavajući faktor, ta nam okolnost omogućuje da fokus istraživanja premjestimo na autorove osobne interese i primijetimo obrise Dominove metodologije. Rasprostranjenost citata ovih dvaju djela izvan okvira nominalno pripadajućih poglavlja o sfragistici i diplomaciji u djelu *Predznanya*²⁵ može sugerirati Dominovu usredotočenost i zanimanje za navedena područja pravne struke te jasnu svijest o recentnoj pravnoj literaturi kojom se koristio kako bi studentima prenio znanja iz područja vlastitog interesa.

Ipak, kako bi se mogli istražiti pravni uzori koji su utjecali na Dominove i Farkaševe radove, digitalna analiza tekstova iziskuje i dublju obradu te pripremu građe kako bi njezini rezultati otvorili više interpretativnih mogućnosti. To posebno dolazi do izražaja u Farkaševoj knjizi *Principia*, u kojoj su znanstvene bilješke bez jasno određenog ključa inkorporirane u tekst ili stavljene na donju marginu stranica. Iako je u ovome radu taj problem riješen izdvajanjem svih znanstvenih bilježaka u zaseban tekstualni zapis, reference na pravne autore u Farkaša se pojavljuju i izvan oblika znanstvenih bilježaka pa su one izostavljene u ovdje izvršenim analizama, prvenstveno iz razloga što kvalitativno ne odgovaraju jasno definiranim referencama na relevantna pravna djela. U poglavlju

²⁵ *Predznanya* 1818: 91-122.

Principia „O pojmu i izvorima ugarskog javnog prava“ u čl. 42. Farkaš navodi dodatnih petnaest autora i njihove radove koji su relevantni za razumijevanje ugarskog javnog prava.²⁶ Između ostalih, ovdje navodi za Dominov udžbenik važnog pravnika Emerika Kelemena i njegovo djelo *Institutiones Juris quidem privati Hungarici, sed Publici etiam multa illustrationes*, kojega Domin u svojem udžbeniku više puta citira. Ovaj primjer sugerira nam kako bi dojam o skromnim Farkaševim referencama na relevantna pravna djela koji se stječe čitanjem „iz daljine“, predstavljanim u prethodnim odlomcima, zapravo prikazao vrlo parcijalnu sliku Farkaševa poznavanja suvremene pravne literature i doveo do netočnog zaključka o nezavidnoj upućenosti u suvremene tendencije u pravnim krugovima Monarhije. Iz ovog primjera vidljivo je da je potrebno kombinirati „pomno“ čitanje i čitanje „iz daljine“ kako bi se dobili pouzdaniji istraživački rezultati.

Zaključak

Iako različiti u svojoj namjeni i disciplinarnim područjima, na temelju provedenog istraživanja s pomoću digitalnih alata postaje jasno kako su udžbenici Domina i Farkaša sadržajno odstupali od materije kojoj su nominalno bili namijenjeni. Oba se udžbenika bave širim spektrom pravnog znanja ranog 19. stoljeća, od već spomenutih disciplina diplomatike i sfragistike u Dominovu djelu *Predznanya* do opisa erara i administracije u posljednjem poglavlju Farkaševe knjige *Principia*.²⁷ Kakav je karakter znanja koje su ovi profesori zagrebačke Akademije u svojim udžbenicima prenosili studentima i odražava li ono tendenciju da se nastavni materijal upotpuni novim pravnim znanjima ili se radi o odabiru specifičnih pravnih grana koje su za Farkaša i Domina predstavljale područje interesa, pitanja su na koja treba odgovoriti budućim istraživanjima. Iz tog razloga sadržajna analiza ovih tekstova kojom bi se sagledao fond stručnih termina i prisutnog pravnog nazivlja u odnosu na druga pravna djela iz srodnih disciplina može predstavljati poticaj za daljnja istraživanja fenomena isprepletenosti pravnih grana u prvoj polovini 19. stoljeća i višestrukih utjecaja koji su oblikovali nova pravna djela.

Istraživački pristup predstavljen ovim radom mora se nužno oslanjati na tehnološki element u obliku računalnih alata kojima se građa pretvara u digitalni oblik i obrađuje ovisno o funkcijama tih alata. Iako digitalna humanistika još uvijek predstavlja područje intenzivnog dijaloga o kompatibilnosti različitih paradigmi oko kojih još nije postignut konsenzus, njezin neosporno interdisciplinarni karakter i naglasak na usustavljenju digitalnih metoda prikupljanja i analize poda-

²⁶ *Principia* 1818: 25-26.

²⁷ Isto: 186-192.

taka otvara mogućnost za nove interpretativne pristupe i razmjerno veći opseg historiografskog istraživanja.²⁸ Ovim se radom nastojalo uspostaviti ravnotežu između primjene digitalnih alata u historiografskom istraživanju i tradicionalne intelektualne historije te tako oblikovati istraživački model kao ravnopravnu kombinaciju pristupa svojstvenog informacijskim znanostima i historiografskog pristupa. Premda i ovaj rad ukazuje na još uvijek postojeći teorijsko-metodološki jaz unutar polja digitalne humanistike, uključivanje povjesničara u istraživanja primjenom računalnih alata predstavlja novi potencijal u kompleksnijem proučavanju različitih aspekata isprepletenih povijesti.

Bibliografija

Izvori

DOMIN, Imbrih. 1818. *Predznanya pravicz szamoszvojneh vugerzkeh.*

FARKAŠ, Konstantin. 1818. *Principia juris publici regni Hungariae.*

FEJÉR, György, LÁSZLÓ Vass. 1818. *Tudományos Gyűjtemény.*

KELEMEN, Imre. 1814. *Institutiones juris privati Hungarici.*

Ratio educationis publicae totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas. 1777. Viennae.

Ratio educationis publicae totiusque rei literariae per Regnum Hungariae et provincias eidem adnexas. 1806. Budaë.

Literatura

BAUCK, Sönke, Thomas MAIER. 2015. Entangled History. *InterAmerican Wiki: Terms – Concepts – Critical Perspectives.* www.unibielefeld.de/cias/wiki/e_Entangled_History.html (posjet 6. 6. 2020)

BAYER, Vladimir. 1969. Osnivanje Pravnog fakulteta u Zagrebu (god. 1776.) i njegovo definitivno uređenje (1777. god.). *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 19/2: 221-278.

BURSON, Jeffrey D. 2013. Entangled History and the Scholarly Concept of Enlightenment. *Contributions to the History of Concepts* 8/2: 1-24.

ČEPULO, Dalibor. 2007. Legal education in Croatia from medieval times to 1918: institutions, courses of study and transfers. U *Juristenausbildung in Osteuropa bis zum Ersten Weltkrieg*, ur. Zoran Potkovic, 81-151. Frankfurt a. M.: Vittorio Klostermann.

DOBRONIĆ, Lelja. 2004. *Zagrebačka akademija. Academia Zagrabensis. Visokoškolski studiji u Zagrebu 1633.-1874.* Zagreb: Dom i svijet.

²⁸ Sve mnogobrojnija literatura iz područja digitalne humanistike velikim se dijelom bavi formuliranjem metodologije ovog interdisciplinarnog polja. Vidi radove: SCHEINFELDT 2013; SVENSSON 2016 i WALLNIG 2019.

- ELWERT, Frederik. 2013. Network Analysis Between Distant Reading and Close Reading. U *DHLU 2013. Proceedings of the Third Conference on Digital Humanities in Luxembourg with a Special Focus on Reading Historical Sources in the Digital Age*, ur. Lars Wieneke, Catherine Jones, Marten Düring, Florentina Armaselu, René Leboutte. http://ceur-ws.org/Vol-1681/Elwert_Network_analysis.pdf (posjet 5. 5. 2020)
- KOCKA, Jürgen. 2003. Comparison and Beyond. *History and Theory* 42/1: 39-44.
- MARŠAVELSKI, Aleksandar. 2014. Povijest katedri za kazneno i kazneno procesno pravo Pravnog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. *Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu* 64/5-6: 739-815.
- PAVIĆ, Željko (ur.). 1996. *Pravni fakultet u Zagrebu 1776-1996*. Knj. 3, sv. 1. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- PERNAU, Margit. 2012. Whither Coceptual History? From National to Entangled Histories. *Contributions to the History of Concepts* 7/1: 1-11.
- PURSCHWITZ, Anne. 2018. Netzwerke des Wissens-Tematische und personelle Relationen innerhalb der haleschen Zeitungen und Zeitschriften der Aufklärungsepoche (1688-1818). *Journal of Historical Network Research* 10: 109-142.
- RESCH, Claudia, Dario KAMPKASPAR. 2019. Digitalium. Unlocking the Treasure Trove of 18th-Century Newspapers for Digital Times. U *Digital Eighteenth Century: Central European Perspectives*, ur. Thomas Wallnig, Marion Romberg, Joëlle Weis, 49-64. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag.
- SCHEINFELDT, Tom. 2013. Theory, Method and Digital Humanities. U *Hacking the Academy. New Approaches to Scholarship and Teaching from Digital Humanities*, ur. Daniel J. Cohen, Tom Scheinfeldt, 55-60. University of Michigan Press.
- STIPKOVIĆ, Zlatan. 1975. O nastavi i nastavnicima građanskog prava na Pravnom fakultetu u Zagrebu. *Zbornik pravnog fakulteta u Zagrebu* 25/1: 67-90.
- SVENSSON, Patrik. 2016. *Big Digital Humanities. Imagining a Meeting Place for the Humanities and the Digital*. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.
- SZABADFALVI, Józef. 2010. The Beginnings of Hungarian Legal Philosophical Thinking. *ARSP: Archiv fur Rechts- und Sozialphilosophie / Archives for Philosophy of Law and Social Philosophy* 96/3: 337-347.
- SZILÁRD TAR, Attila. 2017. Die ungarischen Rechtsakademien in den 1850er-Jahren. U *Die Thun-Hohenstein'schen Universitätsreformen 1849-1860. Konzeption – Umsetzung – Nachwirkungen*, ur. Christof Aichner, Brigitte Mazohl, 222-239. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag.
- ŠIDAK, Jaroslav. 1969. Regia scientiarum Academia. U *Spomenica u povodu 300-godišnjice Sveučilišta u Zagrebu*. Sv. 1, ur. Jaroslav Šidak, 49-78. Zagreb: JAZU.
- WALLNIG, Thomas. 2019. About This Volume. U *Digital Eighteenth Century: Central European Perspectives*, ur. ur. Thomas Wallnig, Marion Romberg, Joëlle Weis, 49-64. Wien – Köln – Weimar: Böhlau Verlag.

The Textbooks *Principia juris publici* by Konstantin Farkaš and *Predznanya pravicz* by Imbrih Domin in the Light of Entangled Histories

The textbooks written at the Faculty of Law at the Royal Academy of Sciences in Zagreb in the first decades of the 19th century reflected the intellectual influences which shaped the works of their authors. This paper will investigate the textbooks *Principia juris publici regni Hungariae* by Konstantin Farkaš and *Predznanya pravicz szamoszvojneh vugerzkeh* by Imbrih Domin in order to evaluate their status within the wider academic context of the Habsburg Monarchy. A research model which will include the utilization of digital tools will be developed in order to quantitatively analyse the scientific references within these works. As a result of digital analysis and respective data interpretation, an innovative model of 'distant' reading will provide insight into the authors and their legal writings which mostly influenced the textbooks in question.

Keywords: textbooks, *Principia juris publici regni Hungariae*, *Predznanya pravicz szamoszvojneh vugerzkeh*, K. Farkaš, I. Domin, 'distant' reading

Ključne riječi: udžbenici, *Principia juris publici regni Hungariae*, *Predznanya pravicz szamoszvojneh vugerzkeh*, Konstantin Farkaš, Imbrih Domin, čitanje „iz daljine“

Zrinko Novosel
Hrvatski institut za povijest
Opatička 10
HR-10000 Zagreb
zrinko.novosel@gmail.com

FILOZOFSKI FAKULTET SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
INSTITUT FÜR KROATISCHE GESCHICHTE

RADOVI

52

BROJ 1

ZAVOD ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

The logo for FF press, featuring the letters 'FF' in a stylized font with a horizontal line through them, followed by the word 'press' in a lowercase sans-serif font.

ZAGREB 2020.

RADOVI ZAVODA ZA HRVATSKU POVIJEST
FILOZOFSKOGA FAKULTETA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU

Knjiga 52, broj 1

Izdavač / Publisher

Zavod za hrvatsku povijest
Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu
FF-press

Za izdavača / For Publisher

Miljenko Šimpraga

Glavna urednica / Editor-in-Chief

Inga Vilogorac Brčić

Gostujuća urednica / Guest Editor

Zrinka Blažević

Uredništvo / Editorial Board

Jasmina Osterman (stara povijest/ancient history), Trpimir Vedriš (srednji vijek/medieval history), Hrvoje Petrić (rani novi vijek/early modern history), Željko Holjevac (moderna povijest/modern history), Tvrtko Jakovina (suvremena povijest/contemporary history), Silvija Pisk (mikrohistorija i zavičajna povijest/microhistory and local history),
Zrinka Blažević (teorija i metodologija povijesti/theory and methodology of history)

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Council

Denis Alimov (Sankt Peterburg), Živko Andrijašević (Nikšić), Csaba Békés (Budapest), Rajko Bratož (Ljubljana), Svetlozar Eldarov (Sofija), Toni Filiposki (Skopje), Aleksandar Fotić (Beograd), Vladan Gavrilović (Novi Sad), Alojz Ivanišević (Wien), Egidio Ivetić (Padova), Husnija Kamberović (Sarajevo), Karl Kaser (Graz), Irina Ognyanova (Sofija), Géza Pálffy (Budapest), Ioan-Aurel Pop (Cluj), Nade Proeva (Skopje), Alexios Savvides (Kalamata), Vlada Stanković (Beograd), Ludwig Steindorff (Kiel), Peter Štih (Ljubljana)

Izvršni urednik za tuzemnu i inozemnu razmjenu /

Executive Editor for Publications Exchange

Martin Previšić

Tajnik uredništva / Editorial Board Assistant

Dejan Zadro

Adresa uredništva/Editorial Board address

Zavod za hrvatsku povijest, Filozofski fakultet Zagreb,
Ivana Lučića 3, HR-10 000, Zagreb
Tel. ++385 (0)1 6120191

Časopis izlazi jedanput godišnje / The Journal is published once a year

Časopis je u digitalnom obliku dostupan na / The Journal in digital form is accessible at
Portal znanstvenih časopisa Republike Hrvatske „Hrčak“
<http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>

Financijska potpora za tisak časopisa / The Journal is published with the support by
Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske

Časopis je indeksiran u sljedećim bazama / The Journal is indexed in the following databases:
Directory of Open Access Journals, EBSCO, SCOPUS, ERIH PLUS, Emerging Sources Citation
Index - Web of Science

Poseban broj

*Historija isprepletanja: transferi, prožimanja
i umrežavanja u povijesnoj perspektivi*

Special issue

*Entangled history: transfers, interactions
and intertwinings in historical perspective*

Naslovna stranica / Title page by

Marko Maraković

Grafičko oblikovanje i računalni slog / Graphic design and layout

Marko Maraković

Lektura / Language editors

Samanta Paronić (hrvatski / Croatian)

Edward Bosnar (engleski / English)

Tisak / Printed by

Tiskara Zelina d.d.

Naklada / Issued

200 primjeraka / 200 copies

Ilustracija na naslovnici

Muza Klio (Alexander S. Murray, *Manual of Mythology*, London 1898)

*Časopis je u digitalnom obliku dostupan na Portalu znanstvenih časopisa
Republike Hrvatske „Hrčak“ <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*

*The Journal is accessible in digital form at the Hrčak - Portal of scientific
journals of Croatia <http://hrcak.srce.hr/radovi-zhp>*